

Եղերերդն է անիկա արցունքներու, սուգերու,
վշտոտ սրտերու, դժբաղդներու,
Արևններու եղերդն է անիկա:
Լուսնակին տակ տըխտը երդ մը կ'երկարի...
Կարուսան է որ կ'երգէ.
«Քանի՜ օրեր անդադար աստղերն արին կաթնեցին,
Քանի՜ օրեր չի ցաթեց լուսնիկան իսկ վըշտացած.
Քանի՜ օրեր փոխանակ մեր ծըխանի ծուխներուն
վատոցներու ծուխներ պաւան, պաւան
խարժըրացան դէպ ի վեր:
Քանի՜ օրեր փոխանակ վըտակներու մեղժօրօր
Կարկաչներին, և փոխան սրխակներու՝ անուշիկ
Գեղգեղանքին, լըսուեցան հեծեծանքներ մայրերու,
Հոյր հարսերու, կիներու, խնդ հայրերու.
Հոյեվարքի հըռըղիւններ արկկէչ:
Քանի՜ օրեր մեր արցունքներ թըրջեցին
Այս մեր հողը հայրենի:
Ա՛խ, քանի՜ օր կարմիր արին հոսեցաւ...
Քանի՜ օրեր տեսանք մենք հօտերու տեղ՝ սարերէն,
Բըլուսներէն բարձրացան անգուլթ զայլեր մարդա-
Ա՛յ կըշտացած արցունքէն, | Կերպ
Ա՛յ յագեցած արինէն,
Հեծեծանքն խըլացած...
Ա՛յ արակ են խըրճիթներ,
Ա՛յ տեղ չըկայ հանգչելու,
Ա՛յ բարձ չըկայ որ դըննը զըլուխներնիս ծանրա-
Ա՛յ սիրտ չունինք դիտելու տեսարաններ | ցած.
Ա՛յ զիտարչ, սըրտաճըմիկ, ցաւալի:
Ա՛յ ոտք չունինք կոխելու
Կիտակները... սիրելի:
Ա՛յ կիսնք լուսինք մենք այստեղ...
Ա՛յ արակ են տընակներ. կան կիսափուլ խըրճիթներ՝
Որոշ վըրայ անձնատուր բըրտ հովերուն՝
Կը ճօճին քըղամիդներ արինոտ.
Եղամաներ չի, պատըտած.
Խըճըտած մազեր արինոտ.
Կրամըր մեր հարսերու...
Ա՛յ չի նայինք ետենիս.
Քաւենք, ցաւենք,
Երթանք հեռուն: Մի՛ նայիք
Այս Սիհունին կատաղի.
Այս Սիհունին զարդարուած դիակներով...
Ա՛յ դաշտ չըկայ անարիւն,
Ա՛յ ջուր չըկայ լիին, յըտակ,
Պատուութի հաց ալ չըկայ որ լունենայ արեան բիծ.
Քաւենք, ցաւենք շարունակ.
Այս վայրերէն հեռանանք.
Երթանք, երթանք շատ հեռուն...
Ա՛խ, ասջեանիդ մի՛ նայիք... դիակներ կան...
Ջաւխտուած կուրծքեր... զանկեր...
Քաւենք քաւենք շարունակ...»:
Լուսնակին տակ երգը հասաւ իր վերին.
Գըրասաներու թոմարներն, բոժոժներու զանգիւններն
Դատ տըխտերն կը լըսուին:
Անոնք կ'երթան տակաւին...
Անոնք կ'երթան շարունակ...

Կարասանը կ'երկարի...
Ո՛վ խեղճ մայրեր, մի՛ փեռեք
Ձեր վարսերը արինոտ:
Ո՛վ աղջիկներ, մի՛ հեծեք.
Ո՛վ խեղճ հայրեր, խորհեցէ՛ք դուք.
Երիտասարդներ, ետ դարձէ՛ք:
Քանի՜ զիջիւր աստղերը արշալոյսներ պիտ' ծագին.
Ձեր գետերը վեհօրէն փառքն,
Փառքն, փառքն պիտ' երգեն:
Ձեր աւերուած խըրճիթներէն, տընակներէն կիտա-
Ձեր արգանդն պըղծուած, ո՛վ հէք կոյսեր, | փուլ,
Աղջիկներ, ո՛վ մայրեր,
Ձեր արինոտ վայրերէն, դիակներու կոյտերէն,
Ձեր հայրենի լեւներէն խիզախ, ճշպատ ու վըռմ,
Արշալոյսներ պիտ' ցաթին,
Արշալոյսներ, արշալոյսներ պաշտելի...
Եւ փոխանակ հեծերու ձեր շրթներէն պիտ' թընչին
Փառքի երգեր.
Փառքն, փառքն անական...
Տեսէ՛ք Սիհունը կարմիր. անոր արնոտ ալքերը
Փառքն, փառքն պիտ' երգեն
Մըռըղիւնով առիւծի:
Հոյրէն պիտի տեսնաք դուք սարերէն վեր բարձրացող
Հօտեր և հովիւներ.
Հոյրէն պիտի տեսնաք դուք հունձի դաշտեր
Բնդարձակ ու ոռկեցոյն:
Հոյրէն պիտի տեսնաք դուք ձեր ծըխաններն ծխացող:
Ա՛յ մի՛ փեռեք, խեղճ մայրեր,
Ձեր վարսերը խըճըրած:
Որովհետեւ անոնք վատ արշալոյսներ պիտ' ըլլան:
Ա՛յ ձեր ալքերը բացէ՛ք...
Կուրծքերնիդ դո՛ւրս անական,
Ըսպանեցէ՛ք ճիւղ մըն ալ...
Փառքն, փառքն պիտ' երգէք...
Ա՛յ, կը տեսնամ. հեռուն արշալոյսներ կը ծագին.
Արշալոյսներ, արշալոյսներ
Թըլսին չափը աստղերուն...:

ԱՐՄԵՆ ԵՐԿԱԹ

Ս Ո Ւ Ա Կ Ի Ն Մ Ա Շ Հ

Ա

Գարուն բացուելը էր, լեռ սար սեւերը էր.
Ծառ, թուփ, խոտ, կանաչ զարթիլ սկսելը էր.
Կաշա, արտ ու երկիր՝ իբր մի ճոխ սեղան՝
Արարչէն պարգէւ մատուցուէր մարդկան:
Սոխակ, ո՞չ, մինակ՝ թափառէր լալով:
Մարդիկ և բնուիւն իրար խառնուած՝
Ողջագուրուէին սիրով փոխադարձ.
Բնութիւն՝ ձրմուտան, և մարդ իւր քրնէն
Արթնցած՝ աշխոյժ ի գործ դիմէին:
Սոխակը միայն թափառէր լալով:

Բոլոր կենդանիք՝ էջ, ձին, եզ, ոչխար՝
 Խոտ ճարակէին անուշ ի դալար.
 Յերջանկութեան դրախտ կարծես լինէին,
 ԶԱստուած օրհնէին զարման այն օրին:
 Ահ, Սոխակ միայն թափառէր լալով:

Բնութիւն իր փառքով, զերթ յաւերժահայտ՝
 Իր թիկունքն ի վեր սփռէր վէտ վէտ վարս.
 Հողի մէջ ծըլած դեռ սաղմնային տունկ՝
 Փթթէր մեղմօրէն, շուրջ ցրէր իր խունկ.
 Սոխակ միայնակ թափառէր լալով:

Գիշեր, յերկնից պարն այն աստեղափայլ՝
 Դշխոյ պեղծ Լուսին անունը նազանգ քայլ.
 Իր այաց կայծեր մեթ ըստր վառէր,
 Յանդուղտ սեւեռէր, այլ նա չէր սարսուռէ:
 Սոխակ, ոհ, միայն թըռէր վայելով:

Լայր միշտ, կոծեով իւր սիրտն անդադար.
 Ինչ կ'ըսէք, չբզտաւ իրեն մի դադար.
 Ողջ Հայաստանի վերեւէն անցաւ,
 Վազեց, դադրեցաւ, ճորէն սըրցացաւ:
 Սոխակն էր, միտակ փախաւ վայ տալով....:

Հայաստան աշխարհ, սոխակին դըրախտ,
 Ամայի անմարդ գարձուցեր էր բախտ.
 Վարդը թոռմած էր, թօշնած՝ մըրըրկէն,
 Յաւա զըրկուած էր սոխակն իր սեպէն:
 Սոխակ, ախ, մրկէր՝ վարդը ողբալով:

Որն ողբար՝ չգիտէր. Հայաստան թէ վարդ.
 Սիրտ կը յօշոտուէր՝ երբ ուկնդէր մարդ:
 Բայց նա չըմտեց աւելին տեսնել,
 Եւ ոչ ալ ընտրեց ճամբայ մը անել....:
 Սոխակը միայն ընտրեց մէկ ճամբայ:

— «Առ վերջին կարօտս, ո՛ր դու Հայաստան,
 Եւ վերջին համբոյրս, ո՛վ վարդ սիրական...»:
 Ճակատագրային սա խօսքերն ըսաւ,
 Ոհ, ինչ..., սոխակին կեանքն ալ վերջացաւ....:

Բ

Վեր ըսի թէ նոր բացուեւ էր Գարուն,
 Կոր եւ արթնացած գեղափայլ Բնութիւն.
 Սոխակի համար ամէնն ալ ոչինչ,
 Իւր սիրական վարդն եղած էր բնաշինը....:
 Այո, վերջացաւ և Սոխակի կեանք,
 Մի՞թէ պիտ' նոյնպէս վերնայ և Հայ Ազգ....:

Սոսկալի մըրքիկ բուռն ուժգնութեամբ
 Նորից բնութիւնը զարկաւ անգթութեամբ.
 Ի մի անկընթաց չնձեց շատ ծաղիկ՝
 Մատաղ հասակով..., վաղագրաւ հոգիք....:
 Այո, վերջացաւ Սոխակի քաղցր կեանք.
 Մի՞թէ պիտ' նոյնպէս վերնայ և Հայկեանք....:

Նորոգեատ Բնութիւնն արեամբ կարմրեցաւ.
 Նիկնող կուսին պէս վառ փայլ մը զգեցաւ.

Այլ ինչ..., երբ, աւաղ, ինքզինքին եկաւ՝
 Ցուրտ մեռելութիւն մ'իր ներս միայն գտաւ....:
 Այո, վերջացաւ Սոխակի քաղցր ձայն.
 Մի՞թէ և վերցաւ երկրէս Հայու բուն....:

Ինեւոր ու դաշտեր իրենց մէջ առին
 Մեծ ու փոքր կտրեց՝ պարմանիք անգին.
 Չորցուցին խարկին նորածիլ վարդը,
 Կորգեցին միշտ պերճ՝ Սոխակին զարդը....:
 Այո, մարեցաւ Սոխակի շող փառք.
 Մի՞թէ ալ դարձաւ Հայու սեւ սեւ բախտ....:

Անցորդը տեսաւ, լըսեց այս կոծմունք.
 Եւրոպ մոտացաւ, դրժեց իր խոտմունք.
 Վարդն տաանց ջըրի չորցաւ ցամքեցաւ....:
 Սոխակ 'ոսանց վարդի՝ էրուաւ մրկեցաւ....:
 Էհ, ալ թաղուեցաւ Սոխակի լեզուն,
 Բայց մի թէ նոյնպէս Հայ Ազգ ու անոն....:

ԶԻԹՈՒՆԻ

ՀՈՒՐՐԻՑԵԹԻ ԶՈՂԸ

Խաչվերացի մեւելոց օրն էր, Հուրրիյէ-
 թի անդրանիկ Խաչվերացը և ամենէն միւր-
 թարական տօնը տանջուող, նահատակուող
 և իսպառուող հայ ժողովուրդին: Բոլոր հայ
 արտերը դէպ ի Շիրիլի կ'երթային ազա-
 տութեամբ թափելու իրենց արցունքը ան-
 շուշտ 1895ի զոհերու հողակոյտին վրայ.
 տանելու իրենց խունկը և ձգելու հոն ի-
 րենց աղօթքը:

Էս ալ հոգի մ'ունէի հոն, դամբան
 մը՝ որ արցունքս կ'ուզէր, և հայրենակից
 զոհերս:

Ուղեկիցներս տխուր մտածումներով կը
 յառաջանային, ու ես անցեալի խորհրդա-
 ծութիւններով մոլորուած՝ հագիւ երբեք
 թայլերս կը փոփոխէի. կը մտածէի թէ
 ոտքիս տակ կաթկըթած է ժամանակին
 ամենը զոհներու արիւնը:

Ուղեկիցներս ինծիմէ առաջ մտան գե-
 ռեզմանատունը և զացին շրջապատելու
 դամբան մը, և ինծի՝ տեղ թողուցին յու-
 շարձանին դիմաց:

Սեւ տպաւորութեանց ներքեւ կարդացի
 այն տողերը՝ որոնք՝ դեռ-կոկոն կեանքի